

Jag är geograf

Le géographe est trop important pour flâner. Il ne quitte pas son bureau. Mais il y reçoit les explorateurs.

*(Antoine de Saint-Exupéry : Le petit prince)**

Jag är geograf

Det är ett enkelt påstående – men totalt obegripligt för många. I hela mitt vuxna liv har det väckt häpnad, undran, sarkasmer och tyvärr, i värsta fall, rent hån.

När jag för några år sedan skulle börja föreläsa för en grupp studenter på geografiprogrammet vid Stockholms universitet och presenterade mig så nämnde jag att jag genom livet har mött denna oförstående reaktion. Studenterna smålog och nickade smått. Jo, de hade redan vid drygt 20 års ålder gjort samma erfarenhet.

Har fler geografer gjort det?

...

Under många år arbetade jag som handläggare för utbildnings- och arbetsmarknadsärenden hos en facklig organisation som bland sina målgrupper har samhällsplanerare/kulturgeografer men som dominerades av jurister. Vid ett tillfälle, då jag ännu var ganska ny, tog en styrelseledamot i domarkarriären mig åt sidan och

frågade, med en bekymrad min: ”Vad menar du, när du säger att du är geograf?” Att hon frågade var antagligen uttryck för ett slags vänlighet men föranlett av att somliga, bakom min rygg, ifrågasatt mig och betraktade mig som en kuf. Det hände ju också mera öppet att jag blev ifrågasatt, och ibland direkt hånad, för att jag presenterade mig som just geograf.

Jag minns inte exakt vad jag svarade, men rimligtvis var det att geografi var huvudämnet i min universitetsexamen och att man som akademiker, på ett enkelt sätt, kännetecknar sig med huvudämnet i utbildningen – som statsvetare, sociolog, historiker, statistiker, litteraturvetare ... el-

ler, i mitt fall, geograf.

...

I allmänhetens föreställningsvärld är geograf inte något man kan vara. De flesta tycks inte kunna föreställa sig att geografi är något som kan bedrivas på högre nivå än årskurs 9 och endast handlar om att veta var platser finns, kanske hur landskap ser ut och var naturtillgångar finns. Det samma gäller uppenbarligen också politiker. De flesta uppfattar geografi som folkskolans geografi, dvs. *Länderkunde*, byggd på uppräknningar av städer, floder och exportvaror. Nog för att geografer bör vara väl oriente-

* Översättning: Geografen är alltför betydelsefull för att driva omkring. Han lämnar inte sitt kontor. Men där tar han emot upptäcktsresande.

rade på jordgloben, men jag minns en gång då vi, en samling forskare och doktorander, satt och pratade om filmen "Vägvisaren", som utspelar sig i gränslandet mellan Ryssland och Kina. Ingen i sällskapet kunde komma på vad gränsfloden mellan de båda länderna heter! Vi fnissade. (Floden heter Amur.)

När jag sett forskare intervjuas i TV har jag enstaka gånger blivit stärkt av att se någon presenteras som just geograf. Det händer inte ofta, eftersom många får en mera preciserad beteckning relaterad till ett forskningsområde. Men det händer.

...

Geographical Magazine (som utges av *Royal Geographical Society, RGS*) har ett återkommande inslag – en sida där någon presenterar sig under rubriken "I am a geographer" och beskriver sin yrkesverksamhet med just ett geografiskt perspektiv och tillvägagångssätt.

Medan vi som geografer i Sverige uppfattas som totalt obegripliga kan brittiska kollegor tilldelas titeln "chartered geographer" av RGS, och i USA kan en geograf erhålla "certification".

...

När jag kom till universitetsvärlden fanns inte något sammanhållet utbildningsprogram, ingen linje, med geografi som kärnämne. Men i vägledningar om universitetsstudier kunde man läsa att kulturgeografi hade seglat upp som ett populärt ämne. Sedan kom samhällsplanerarlinsen där kulturgeografen fick en central funktion.

Geografen befann sig i en ny fas. Äm-

net hade delats i natur- och kulturgeografi. Den kvantitativa revolutionen hade inletts, och det märktes i moment som korologi. Dessutom hade Hägerstrands tidsgeografi slagit rot och skulle komma att utvecklas avsevärt som tankestruktur från enkla axiom om trajektorier till avancerade analyser av transport- och produktionssystem, migration och sjukdomsförekomst, ett synsätt som även fysioterapeuter och arbetsterapeuter skulle ta till sig. Geografiska Informationssystem (GIS) låg i sin linda, men jag fick min första aning genom en kurs i datamaskinskartografi.

...

Min egen tidsgeografiska trajektoria har slingrat sig fram.

Jag kom till universitetet med ett naivt men starkt intresse för tillståndet i världen, men statskunskap med internationell inriktning och nationalekonomi blev snart alltför teoretiskt för mig. I geografin kom jag att känna mig hemma. Efter att ha börjat med kulturgeografi insåg jag snart att jag behövde naturgeografen, och rentav en grund i geovetenskap, dvs. att båda ämnesdelarna behövs, för helhetssynen på mänskliga och miljö, humanekologi.

Geografins tvärvetenskapliga, integrerande perspektiv gör att den berör, och rentav överlappar, så många andra discipliner att utomstående inte kan se dess särprägel. Förvisso är vi geografer sinsemellan också olika, eftersom man kan, och rentav behöver, specialisera sig på någon gren av vår vittfamnande disciplin.

När jag ser tillbaka erfar jag den relevans som geografin har förmedlat. T. ex. kunde vi i en kursbok (utgiven 1970!) läsa

om CO₂-ökningen i atmosfären, om framtida globala temperaturökningar, om hur havsytan skulle komma att stiga.

...

Det fanns en tid, på tröskeln mellan heltidsstudierna och arbetslivet, då jag i likhet med många andra (oavsett ämnesinriktning) funderade över vad det skulle bli av mig, vilka möjligheter som skulle finnas och vad jag skulle använda min bakgrund till. Samhällsplanering, biståndsarbete, internationellt samarbete, journalistik, undervisning ...? Mycket är tillfälligheter.

Av några rena tillfälligheter träffade jag på en gren av geografiskt arbete som jag aldrig hade mött i geografikurserna på grundnivå, nämligen "*medical geography*". Jag blev nyfiken och började gräva efter mer och mer. Det dröjde inte länge förrän jag blivit fast. Det kändes spännande. Andra tillfälligheter gjorde att jag hamnade på andra slags jobb, men jag släppte inte planerna på att doktorera i det som kändes obearbetat och meningsfullt.

Efter ett par år på ett nordiskt samarbetsorgan i Köpenhamn blev jag erbjuden en tjänst som forskningsassistent på kulturgeografen i Lund. I ett projekt analyserade vi en östgötsk prästgård i Asby och alla dess torp under hundra år som ett ekologiskt system av mark, gröda, arbetsinsatser och produktion.

Efter att ha varit engagerad i en studentorganisation blev jag tillfrågad om att komma till Stockholm och arbeta med utbildnings- och arbetsmarknadsärenden på det fackförbund som jag gått med i, trots att jag där tillhörde en marginell minoritet.

När jag, som sagt, blev tillfrågad om vad jag menade med att jag är geograf hade jag ännu inte börjat doktorera, men det gjorde jag snart nog. I alltför många år blev det en deltidssyssla vid sidan av heltidsarbetet och medan tankarna mognade. Så småningom fick jag en doktorandtjänst, disputerade, och min trajektoria gick in i en ny fas.

Jag blev ombedd att bli sekreterare och samordnare i en gren av ett forskningsprogram (SALTSA) som drevs av Arbetslivsinstitutet, LO, Saco och TCO om arbetslivet i Europa, närmare bestämt om arbetsmiljö och hälsa. Vi tog initiativ till åtskilliga forskningsprojekt. Ett av dessa kom att handla om migration och arbetsrelaterad hälsa. Vi anlätade de brittiska geograferna Paul Boyle och Karen Wren att utföra själva forskningsarbetet.

Så följde en kort tid på Statens folkhälsoinstitut, där jag bland annat tog initiativ till en inventering av i vad mån statliga organ använde sig av GIS i hälsorelevanta sammanhang och medverkade till en bok, där geografiska tillvägagångssätt sammanfördes med sociologiska, socialmedicinska och statistiska – "Platsen, individen och folkhälsan". Genom personkontakter blev jag anlitad som ett slags geografisk metodkonsult i ett projekt som sökte mönster i narkotikarelaterade dödsfall som en bild av missbrukets förekomst och spridning.

...

Det finns personer som jag har anledning att känna stor tacksamhet mot. "Medicinsk geografi", som egentligen är en diskutabel benämning, var närmast okänt i Sve-

rige, när jag råkade upptäcka den och blev nyfiken. Det var nödvändigt att söka hjälp utomlands. Men på Nordiska Hälsovårdshögskolan fanns läkaren och professorn Sixten Haraldsson som hade förståelse för o/hälsans geografiska sammanhang och släppte in mig på en kurs i omgivningshygien. Jag skrev till internationella auktoriteter i "medical geography". En av dem svarade och uppmuntrade mig – Neil McGlashan. Asbjørn Aase var en annan, som tidigt uppmuntrade mig – och så småningom blev han min opponent. Många fler skulle förtjäna att nämnas.

Jag har kunnat delta i åtskilliga IMGS (*International Medical Geography Symposium*) och andra internationella konferenser om hälsans och ohälsans geografiska aspekter: Montpellier, Norwich, Portsmouth, Charlotte, Vancouver (två gånger), Baltimore, Montréal, Durham, Kloster Irsee, Bonn, Angers och Edinburgh. (Alltid på egen bekostnad, eftersom jag inte haft någon universitetstjänst). Jag har oftast varit den ende deltagaren – eller en av ett fåtal – från Sverige.

Jag har presenterat "papers" och posters om det geografiska metodproblemet med långa latenstider och befolkningars skiftande sammansättning, förekomsten av narkotikarelaterade dödsfall, mönster av fallolyckor och läget för medicinsk geografi i Sverige. Några små droppar i havet.

Inför konferensen *5th Nordic Challenges* på Södertörns högskola 2022 kunde vi, en grupp geografer, göra en unikt detaljerad studie av hur Covid-19 spridits över Island.

Liksom de återkommande svenska geografdagarna har sådana tillfällen alltid inneburit en välgörande känsla av gemenskap och kollegialitet. Att inte bli ifråga-

satt och behöva förklara sig som geograf är en lättnad som kontrast till den konfysa och ointresserade attityd som jag så ofta har mött.

...

Men viss bitterhet kvarstår.

Att jag inte fick tillfälle att forska vidare efter att ha doktorerat känns som att något förblivit ogjort. Bortsett från mina personliga tillkortakommanden så var nog tiden inte mogen. Det gick inte att få något gehör för att geografiska angreppssätt kan tillföra insikter om hälsa och ohälsa.

Under några år fungerade jag som ett slags geografisk metodrådgivare i ett projekt om den geografiska förekomsten av narkotikarelaterade dödsfall, och vi var på god väg med en artikel, men tyvärr avbröts projektet innan artikeln blivit publicerad.

Jag är missnöjd med mig själv för att jag aldrig har blivit riktigt fingerfärdig med GIS. Efter kursen i datamaskinskartografi på grundnivå har jag gått flera kurser i GIS och geografisk informationsbehandling, men jag har inte fått de tillfällen att arbeta praktiskt som jag önskat.

Men ...

Jag har på ett förlags begäran, tillsammans med två goda medförfattare, fått skriva en introduktionsbok om hälsans och ohälsans landskap. Jag har fått hålla föreläsningsserier.

Jag har fått handleda studenter som, liksom jag, har lockats av hur geografiska tillvägagångssätt kan tillämpas för att förstå förutsättningarna och omständigheterna för hälsa och ohälsa. Några av dem har va-

rit bättre hemmastadda med GIS-tillämpning än jag, men vi har kunnat resonera om den geografiska metodiken.

Jag har förverkligat en idé om att göra en bok om ”medicinsk geografi” i Norden, sedan forskningen under senare årtionden faktiskt utvecklats och dragit nytta av god tillgång på data. Omkring fyrtio namn finns i registret över medförfattare. Om jag hade anat hur stort projektet skulle bli hade jag inte vågat föreslå det....

Många år har gått. Förutsättningarna för geografisk forskning har utvecklats mycket tack vare kvantifieringen, digitaliseringen och GPS. Geografifämnet har återkommit till gymnasiet med tydlig fokusering på tvärvetenskaplig systemsyn och hållbar utveckling.

Termen GIS tycks efter hand ha nått utanför professionella geografkretsar. Bra så, men vi får inte glömma att geografi faktiskt är mycket mer än GIS. Helt nyligen framhöll en krönika i *Geographical Magazine* att högteknologin inte kommer att ta över framtidens geografi. Geografer kommer att fortsätta med fältstudier, att observera miljöer och människor i verkligheten.

Något förenklat brukar jag förklara, när jag föreläser för icke-geografer, att det

finns tre discipliner som saknar ensamrätt på något studieobjekt men är utpräglade metodvetenskaper, nämligen historia, statistik – och geografi! För geografin handlar det om att tillämpa kartografiska och andra geografiska metoder, samt det integrerande ekologiska perspektivet på de platsbundna omständigheter som leder till olika förutsättningar för liv och landskap, bostäder, arbete, näringsliv och ekonomi – eller o/hälsa.

”Är inte alla kontinenter redan upptäckta?” är en reaktion jag mött, när jag nämnt geografisk forskning. Jo, men geografi ska inte förmedla en statisk världsbild. Geografi handlar om ständig förändrighet, om dynamik, migration, processer i atmosfären, geosfären och hydrosfären. Geografin handlar om fortlöpande observation och datainsamling, på nyfikenhet och upptäckarglädje – för att förstå humanekologiska sammanhang. Jag är geograf.

Anders Schærström, fil dr

Kometvägen 49

183 48 Täby

anders.schaerstrom@telia.com

Tfn 070 693 91 28

Vad kan du, som geograf, berätta om hur du har tillämpat din kompetens i geografiska metoder och synsätt?

Skriv gärna i Geografiska Notiser.